

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОППОНЕНТА
Константінової Вікторії Миколаївни
на дисертацію *ІВАЦЬКОГО ВЛАДИСЛАВА ІВАНОВИЧА*
«ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ САМОСВІДОМОСТІ
ГРЕЦЬКОЇ СПІЛЬНОТИ УКРАЇНСЬКОГО ПРИАЗОВ'Я
(КІНЕЦЬ XVIII - ПОЧАТОК XXI СТ.)»,
представлену на здобуття наукового ступеня кандидата
історичних наук
за спеціальністю 07.00.01 - історія України

Вже стало чи не аксіомним твердження, що сучасний етап розвитку історичної науки характеризується підвищенням уваги до минулого окремих регіонів і чітко сформувалось усвідомлення того, що розвиток історичної регіоналістики є важливою умовою для дослідження процесів, які відбувались у житті держави в цілому. З цим можна погодитись. Тим більше, якщо казати про такий специфічний, і в той же час надзвичайно важливий підрегіон України, яким є Приазов'я. Саме цей підрегіон останні три роки знаходиться у центрі уваги без перебільшення усього світу. І маніпулювання проблемами історичної самосвідомості населення Приазов'я посідає далеко не останнє місце в інструментарії інформаційної війни, що є невід'ємною складовою гібридної війни на Сході України. За таких умов надзвичайно актуальним є проведення глибоких наукових досліджень змін історичної самосвідомості етнічних спільнот підрегіону. В цьому плані поява дисертації «Формування історичної самосвідомості грецької спільноти українського Приазов'я (кінець XVIII - початок XXI ст.)» може тільки вітатись.

Структура роботи в цілому є доволі продуманою і логічною, має необхідні складові елементи і підпорядкована досягненню

поставленої мети. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків.

У вступі переконливо обґрунтована актуальність дослідження; зазначений зв'язок роботи з державною бюджетною науково-дослідною темою і програмами Маріупольського державного університету; визначені мета та дослідницькі завдання, об'єкт та предмет, хронологічні та географічні межі, наукова новизна; сформульоване практичне значення дослідження; наведено дані стосовно апробації його результатів.

При цьому при ознайомленні і з авторефератом, і безпосередньо з дисертацією впадає в очі, що тоді як нижньою хронологічною межею дослідження визначене XVIII ст., «коли греки мігрували з Кримського ханства до Російської імперії», при формулюванні наукової новизни дисертант пише, що ним визначені «складові історичної самосвідомості грецької спільноти в Україні... від появи спільноти на теренах українського Приазов'я». Тим самим нібито свідомо забуваючи про те, що греки в під регіоні мешкали аж ніяк не з XVIII ст. Хоча в інших місцях дисертації Владислав Іванович неодноразово згадує про період античності.

Суто технічна огріха, присутня і у «Вступі» дисертації, і у авторефераті – невиправдане подвійне наведення даних про структуру роботи (стор. 3 і 4 автореферату та 8 і 9 дисертації). Причому на стор. 4 і 9 з невідомої причини пропущена згадка про наявність додатків до дисертації.

У першому розділі («Історіографія проблеми, характеристика джерел та методологія дослідження») дисертант демонструє, зокрема, свою доволі глибоку обізнаність із історіографічним доробком, причому не тільки україно- та російськомовним, але і з англо- та грецькомовним.

Дисертант виділяє в історіографічному процесі три етапи, щоправда, будучи тут не до кінця послідовним: на стор. 4 автореферату він пише, що третій етап – це «**початок 90-х – ХХІ ст.**», а вже на стор. 5 – що третій етап «припадає на кінець 90-х – початок ХХІ ст.». При цьому безпосередньо в тексті дисертації йдеться про те, що «третій – **кінець 80-х – початок ХХІ ст.**» (стор. 10) і «третій етап... припадає на **початок 1990-х – початок ХХІ ст.**» (стор. 13).

Доволі різноплановою є актуалізована джерельна база дослідження, яка включає і чисельні неопубліковані матеріали. Специфіка тематики дослідження зумовила те, що дисертант саме до джерел, а не до літератури відніс наукові та науково-популярні дослідження історії греків Північного Приазов'я. За формулюванням дисертанта, «важливість цих джерел означена зв'язком цих досліджень із впливом на історичну пам'ять мариупольських греків. Часто такі праці ставали неформальними підручниками, формували у місцевої спільноти струнку уяву про власне минуле надовго залишаючись надійним джерелом знань про історичний шлях спільноти» (стор. 30).

Ясно, що не можна «охопити неосяжного». Тому з поля зору дисертанта випали деякі археографічні публікації, якими до наукового обігу введені доволі знакові документи з історії греків Північного Приазов'я. До таких археографічних видань відноситься, зокрема, виданий у Запоріжжі четвертий том серії «Джерела з історії Південної України»¹, до якого включені виявлені в Російському державному історичному архіві, Російському архіві давніх актів та низці українських архівів документи стосовно переселення греків із Криму, облаштування в Північному Приазов'ї Готфійської та

¹ Православна церква на півдні України (1775 – 1781) / Упорядник: І. Лиман // Джерела з історії Південної України. Том 4. — Запоріжжя: РА „Тандем-У”, 2004. — 560 с.

Кафійської єпархії, персони грецького митрополита Ігнатія та цілої низки інших сюжетів.

У підрозділі «Теоретико-методологічні засади роботи» Владислав Іванович цілком виправдано приділяє чималу увагу тлумаченню ключових термінів, що застосовуються ним у дисертації. Зокрема, він пише, що «історична самосвідомість це і ставлення спільноти до свого усвідомленого минулого... Із категорією історична самосвідомість греків України пов'язані терміни із термінами «ідентичність», «самовизначення»» (стор. 35).

У другому підрозділі («Грецька спільнота Південної України напередодні міграції до Приазов'я (XVII – XVIII ст.)» дисертант зосередився на аналізі соціально-історичних умов розвитку грецької спільноти у XVIII ст. (підрозділ 2.1); історичного самоусвідомлення греків та його трансформаціях наприкінці XVIII ст. (підрозділ 2.2); особливостях історичної самосвідомості греків Криму в контексті міграції до Приазов'я в др. пол. XVIII ст. (підрозділ 2.3). Втім, вже в самих назвах розділу і включених до нього підрозділів помічається певна неузгодженість: в останніх йдеться виключно про XVIII ст., тоді як назва розділу хронологічно заглиблюється у століття XVII. Що, між іншим, виходить за рамки, сформульовані самим дисертантом у «Хронологічних межах» дослідження.

При цьому Владислав Іванович обґрунтовано приділяє чималу увагу саме «домаріупольському» періоду історії греків регіону, тобто їхньому перебуванню на землях Кримського ханства, коли, за формулюванням дисертанта, «православні-ромеї становили не тільки конфесійну спільноту із власною релігійною ідентичністю, а й латентну політичну спільноту Мілет-і-Рум».

Піднімаючись уверх по хронології, третій розділ дисертант присвятив вже аналізу самосвідомості греків Приазов'я XIX ст. («Розвиток історичної самосвідомості грецької спільноти в XIX ст.»).

Хоча і тут помічаємо «долання» визначених у назві розділу хронологічних меж. Адже якщо підрозділ 3.1 принаймні своєю назвою сфокусований виключно на XIX ст. («Грецька історична самосвідомість у контексті появи Грецької держави в XIX ст.»), у підрозділі 3.2. йдеться і про XVIII ст. («Історична самосвідомість грецької спільноти Маріупольського грецького округу (1780 – 1859 рр.)»), а в 3.3 – і про століття XX («Етнонаціональні аспекти життєдіяльності грецької спільноти в XIX – на початку XX ст.»). Тож тут, радше, варто казати про «довге XIX століття», що є цілком виправданим з точки зору логіки процесів, які впливали на трансформації історичної самосвідомості греків Приазов'я в часи їхнього перебування під владою Російської імперії.

Цікавим є висновок дисертанта про те, що маріупольську грецьку самосвідомість сформовано на автентичних маркерах та символах (стор. 128).

Четвертий розділ дисертації («Історична та національна самосвідомість маріупольської грецької спільноти в XX-XXI ст.») концентрується вже переважно на часах перебування греків Північного Приазов'я у статусі громадян СРСР, а згодом – громадян України. Хоча при цьому кілька сторінок дисертації приділено і надзвичайно важливому у тому числі і з точки зору посталих для національної самосвідомості викликах періоду національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. Як зазначає дисертант, «події російської та української революції актуалізували національне питання і у греків Російської імперії. Їх представники намагались об'єднатись на еллінських з'їздах, створити певну політичну одиницю, яка б представляла їх інтереси». Загалом у четвертому розділі дисертант концентрується на аналізі трансформацій в історичній самосвідомості маріупольських греків у взаємовпливі з їхньою національною самосвідомістю (підрозділ 4.1) і складових

історичної самосвідомості грецької спільноти у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. (підрозділ 4.2). Важливим є висновок про те, що «протягом часів незалежної України, грецька спільнота українського Приазов'я отримала найкращі умови для розвитку історичної самосвідомості. Всі чотири рівні функціонування грецької історичної самосвідомості підтримувались і розвивали».

Чого не вистачає цьому розділу – так це аналізу впливу на самосвідомість греків регіону драматичних подій 2014-2017 рр., коли греки українського Приазов'я територіально опинились по обидва боки лінії розмежування. Хоча не сформульована конкретно верхня межа дослідження («ХХІ ст.»), можливо, за задумом автора, і не передбачає необхідність відповідного аналізу.

Певним недоліком дисертації можна вважати те, що вона до деякої міри звужує грецьку спільноту українського Приазов'я до грецької спільноти Маріупольщини. Скажімо, жодного разу не згадуються греки іншого портового міста Північного Приазов'я – Бердянська. І це при тому, що за часів Російської імперії там діяло грецьке консульство, а серед міського населення за переписом 1897 р. 1,58% мешканців становили саме греки. Та й Бердянське міське товариство греків, яке на сьогодні існує вже 23 роки, посідає помітне місце в житті Північного Приазов'я доби незалежної України.

Напевно, з огляду на проблематику дослідження було б надзвичайно перспективним сфокусувати і увагу на простеженні формування спільних і відмінних рис історичної самосвідомості грецьких спільнот українського (Північного) і російського (Східного) Приазов'я.

Втім, висловлені у «Відгуку» зауваження і роздуми в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації. Владислав Іванович Івацький впорався з поставленими завданнями. Автор

продемонстрував високий рівень професійної підготовки, вміння проводити ґрунтовний науковий аналіз історичного та історіографічного матеріалу. Дисертаційна робота «Формування історичної самосвідомості грецької спільноти українського Приазов'я (кінець XVIII – початок XXI ст.)» є цілісним завершеним науковим дослідженням, виконана на належному теоретичному рівні і в цілому відповідає вимогам п. 9, 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. Все це дає підстави вважати, що дисертант, Владислав Іванович Івацький, заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Опонент,

доктор історичних наук,

професор кафедри історії та філософії

Бердянського державного

педагогічного університету

Підпис В.М. Константиної засвідчує:

Вчений секретар БДПУ

 В.М. Константинова

 О.І. Попова

Підпис засвідчує
Старший інспектор відділу кадрів
 О.М. Мельник